

DE SPECIALE MISSIE VAN DE VERENIGDE STATEN IN VIETNAM

Margreet Sangers

Iedere natie heeft bepaalde mythische structuren waarop teruggegrepen wordt als er betekenis moet worden gegeven aan collectieve (historische) gebeurtenissen. Vooral als er sprake is van een negatieve ervaring die de natie als geheel wil verwerken, spelen deze diepgewortelde mythen een cruciale rol. Dit geldt voor iedere natie in de wereld, maar voor de Verenigde Staten in het bijzonder. Het bestaan van deze mythen en de brede verspreiding ervan onder de Amerikaanse bevolking kan in belangrijke mate teruggevoerd worden op de ontstaansgeschiedenis van de Amerikaanse natiestaat.

Amerika was tot 1784 een Engelse kolonie en de strijd die de Amerikanen moesten leveren om hun onafhankelijkheid te verkrijgen heeft een aanzienlijke invloed gehad op de manier waarop hun kersverse natie vormgegeven werd. Voor een dergelijke onderneming waren idealen nodig waarvoor men wilde strijden. Daarnaast werden bepaalde karaktereigenschappen van de Amerikanen opgemerkt en werd er gewezen op de bijzondere positie die het Amerikaanse volk in de wereld zou innemen en de missie die het zou vervullen. Al deze elementen werden in het nieuwe Amerikaanse staatsbestel geïncorporeerd. Vooral de Amerikaanse grondwet en de 'Declaration of Independence', met haar nadruk op de plicht van de overheid 'to protect life, liberty and the pursuit of happiness' illustreren dit unieke Amerikaanse idealisme.

Van 1861 tot 1865 vond een belangrijke nationale beproeving plaats toen het zuiden van Amerika zich dreigde af te scheiden van het noorden en een burgeroorlog het land enkele jaren verscheurde. De uiteindelijke hereniging van het noorden en het zuiden als één grote Amerikaanse natie, versterkte de idealen van eenheid, onafhankelijkheid en democratie die vanaf toen definitief de basis vormden van de Amerikaanse samenleving en het Amerikaanse politieke systeem.

Ook het Amerikaanse landschap, ruig en onherbergzaam, leende zich uitstekend voor romantische voorstellingen en tegelijkertijd voor verhalen over de ontberingen en het doorzettingsvermogen van de eenzame Amerikaanse pionier. De ontstaansgeschiedenis en de onherbergzaamheid van een land dat nog grotendeels ontgonnen moest worden, vormden tezamen een ideale voedingsbodem voor mythische voorstellingen.

Leidschrift, jaargang 18, nummer 1, mei 2003

Voorstellingen die dienden als motivatie, legitimatie en bevestiging waarmee Amerikanen betekenis konden geven aan hun handelingen.

Met behulp van deze, op het Amerikaanse verleden teruggrijpende, mythische structuren vindt, tot aan de dag van vandaag, identificering en legitimering plaats en wordt aan individuele acties een collectieve zin en betekenis gegeven. De twee belangrijkste Amerikaanse mythen zijn de mythe rond de 'Frontier' en het idee van 'Manifest Destiny'.

De Frontier

Allereerst is er de Amerikaanse fascinatie voor de 'Frontier'. Het westen heeft altijd een speciale plaats ingenomen in de Amerikaanse verbeelding. In de eerste plaats wekte het westen vooral romantische associaties op. Het spectaculaire, onherbergzame en enorm diverse landschap, riep gevoelens op waar de blanke Amerikaan nooit tevoren mee in aanraking was gekomen. De mythologische figuur van de cowboy zag het levenslicht. Daarnaast werd het westen geassocieerd met een ruige 'free-spirit' levensstijl. Een manier van leven die in scherp contrast stond met de steeds meer op Europa lijkende oostkant van Amerika, waar orde en stabiliteit hand in hand leken te gaan met een snel om zich heen grijpende corruptie.

Het 'westen' was echter nog belangrijker voor de Amerikaanse verbeelding in de betekenis van laatste 'Frontier', waarbij de 'Frontier' werd gezien als de grens tussen het reeds bedwongen land en de gebieden die nog veroverd moesten worden. De 'Frontier' heeft in deze betekenis onmiskenbaar een belangrijke rol gespeeld in de definiëring van de Amerikaanse cultuur en beschaving. Het steeds verder westwaarts opschuiven van de 'Frontier', waarvoor aanzienlijke strijd moest worden geleverd met de inheemse bevolking en met de natuur, werd een symbool voor het verleggen van grenzen, het nastreven van doelen en idealen, het geloof in eigen capaciteit en doorzettingsvermogen en een diepgeworteld pragmatisme. Idealen waar veel Amerikanen, waaronder politici, zowel bewust als onbewust herhaaldelijk op teruggripen.

Dat de 'Frontier' een steeds terugkerende factor in de Amerikaanse politiek is, blijkt bijvoorbeeld als in 1961 president Kennedy aan de macht komt. Kennedy greep openlijk terug op deze mythische 'Frontier', omdat hij wist dat deze bij Amerikanen tot de verbeelding sprak. Vervolgens wist hij handig zijn eigen draai aan een al bestaande mythe te geven. Kennedy

sprak over de zogenaamde 'New Frontier', de symbolische grens tussen wat al bereikt was en nieuwe, hogere doelen. Kennedy was er van overtuigd dat Amerika vroeg oud geworden was en mentaal moest worden opgepept. De diep in het Amerikaans bewustzijn verankerde 'Frontiermythe' bleek voor dit doeleinde uitermate geschikt. Zo wordt de 'Frontiermythe' in elke periode van de Amerikaanse geschiedenis, tot op de dag van vandaag, hergebruikt en actueel gemaakt.

Manifest Destiny

Volgens historicus Bosscher is vrijheid hét sleutelwoord voor een goed begrip van de Amerikaanse natie en dan vooral in de betekenis van vrijheid van onderdrukking. Vrijheid echter eveneens in de vorm van een uitgestrekt land dat haar inwoners alom mogelijkheden biedt om zich te ontplooiën. Daarnaast brengt het ontbreken van diepgewortelde tradities en een grote sociale mobiliteit extra dynamiek in een samenleving die toch al gekenmerkt wordt door het 'immigrantensyndroom', oftewel een sterke neiging liever naar de toekomst te kijken dan naar het verleden.¹ Het feit dat Amerika een immigrantenland is, draagt ook bij aan de aanwezigheid van een diepgeworteld verlangen om steeds weer opnieuw het Amerikaan zijn te bevestigen en zich af te zetten tegen anderen om deze bevestiging te versterken. Vrijheid werd, en wordt nog steeds, door de Amerikanen beschouwd als een cruciale verworvenheid en vanuit die overtuiging ontstond al vroeg in de Amerikaanse geschiedenis een soort missiedrang.

Tot 1850 was er sprake van een enorme Amerikaanse expansie. Deze expansiedrang is voor een aanzienlijk deel terug te voeren op de ideologie van 'Manifest Destiny'. Deze ideologie houdt in dat Amerika, door God en door de geschiedenis, voorbestemd zou zijn haar grenzen over een enorm gebied uit te breiden. Dit gebied zou geenszins beperkt blijven tot het noordelijke Amerikaanse continent. Deze expansiedrang zou eveneens nooit als egoïstisch te bestempelen zijn, aangezien een altruïstische poging om de Amerikaanse vrijheid te verspreiden over, en vervolgens te delen met, de rest van de wereld er aan ten grondslag ligt.²

Met de verspreiding van de drukpers, raakte het idee van een 'Manifest Destiny' in een rap tempo in de Amerikaanse samenleving

¹ A. Brinkley, *The unfinished nation, a concise history of the American people* (New York 1993) 353.

² Ibidem, 325-326.

verspreid. Ook in de politiek werd een heftige discussie ontketend, die zich voornamelijk toespitste op de precieze reikwijdte van dit vage begrip. Een deel van de politici zag het als een puur Amerikaanse aangelegenheid en wilde daarom de Amerikaanse landsgrenzen als begrenzing van het 'Manifest Destiny' idee aanhouden. Daarnaast lieten echter politici van zich horen die een groot, nieuw 'empire of liberty' als ideaal hadden, dat uiteindelijk de hele wereld zou kunnen omvatten. Er ontstond eveneens onenigheid over het verspreiden van de Amerikaanse vrijheidsidealen over de rest van de wereld. Moest dit vreedzaam gebeuren of moest de Amerikaanse expansie afgedwongen worden?³

Ondanks alle onduidelijkheid rondom het begrip 'Manifest Destiny', en misschien wel juist daardoor, bleef het basisidee van een speciale missie van Amerika om de eigen idealen, waaronder vrijheid, onafhankelijkheid en democratie, over de rest van de wereld te verspreiden, in stand. Generatie na generatie werd dit idee, met name door politici, weer van stal gehaald om de Amerikaanse expansiedrang een idealistisch tintje te geven.

President Kennedy slaagde er in de jaren 1960 wederom in een oude mythe nieuw leven in te blazen door er die elementen uit te gebruiken die in zijn straatje pasten. Kennedy richtte in zijn eerder al even aangestipte doctrine de aandacht op de vele uitdagingen die voor de Amerikanen weggelegd zouden zijn. Niet alleen in eigen land, maar ook in de rest van de wereld hadden zij een opdracht te vervullen. Kennedy noemde Amerika een 'bastion van vrijheid' en alle volkeren wier vrijheid in gevaar was, zouden op Amerikaanse hulp moeten kunnen rekenen.⁴ Een vergelijkbare retoriek is op dit moment te bespeuren in de bevrologen toespraken van president Bush als het gaat om de strijd tegen het terrorisme, de nieuwe missie van Amerika.

Amerikaanse mythen en de oorlog in Vietnam

De inmenging in Vietnam, in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, kan eveneens gezien worden in relatie tot dit mythendenken van de Amerikanen. Alleen de Amerikaanse natie werd in staat geacht de vrijheid in

³ Brinkley, *The unfinished nation*, 326.

⁴ Bosscher, 'De Verenigde Staten: op zoek naar evenwicht' in: Bosscher ed., *De wereld na 1945* (Tweede herziene druk; Utrecht 1996) 375.

de wereld veilig te stellen en de Amerikaanse inmenging in het Vietnamese conflict zou deze speciale positie van Amerika in de wereld bevestigen.⁵

Uit de toespraken van Amerikaanse presidenten ten tijde van het conflict in Vietnam, komt het idealisme dat ten grondslag lag aan de Amerikaanse interventie duidelijk naar voren. Allereerst was er in 1961 de toespraak van president Kennedy tot de hele wereld waarin hij hoog van de toren blaast: "...We (America) shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe, to assure the survival and the success of liberty... I do not shrink from this responsibility ... I welcome it..."⁶

Na de moord op Kennedy was er Johnson, die in zijn inauguratierede verkondigde "...We (America) aspire to nothing that belongs to others..."⁷ en in 1965 beweerde dezelfde Johnson vervolgens dat "...We (America) fight for values and we fight for principles, rather than territory or colonies, our patience and our determination are unending..."⁸ Nixon tenslotte deed daar nog een schepje bovenop door te stellen dat "...never in history have men fought for less selfish motives. Not for conquest, not for glory, but only for the right of people far away to choose the kind of government they want..."⁹

De citaten van de Amerikaanse presidenten tonen aan dat het mythische idee van een speciale missie van Amerika om haar idealen over de wereld te verspreiden en de onderdrukte volkeren te helpen in hun strijd voor onafhankelijkheid, wijd verspreid was. De uitspraken van de Amerikaanse presidenten laten zien dat zelfs de buitenlandse politiek er in belangrijke mate door werd bepaald. David Desser wijst er op dat deze visie op Amerika als leider van de wereld, als moreel centrum, destijds zowel door conservatieven als door liberalen gedeeld werd. Desser doet in dit verband bovendien de veelzeggende uitspraak dat "...in fact anti-Vietnam war rhetoric in the late 1960's...often revolved around how America's entry into the Vietnam War was a betrayal of American ideals..."¹⁰ Het bleef dus niet bij theoretische grootspraak. Amerika was zo overtuigd van haar

⁵ Desser, 'Charlie don't surf. Race and culture in the Vietnam war films' in: M. Anderegg ed., *Inventing Vietnam. The war in film and television* (Philadelphia 1991) 82-83.

⁶ Geciteerd in: L. Baritz, *Backfire. A history of how American culture led us into Vietnam and made us fight the way we did* (New York 1985) 42.

⁷ Geciteerd in Baritz, *Backfire*, 37.

⁸ Geciteerd in Ibidem, 38.

⁹ Geciteerd in Ibidem, 43.

¹⁰ Desser, 'Charlie don't surf', 83. Onderstreeping is door mijzelf aangebracht.

bijzondere positie en missie in de wereld, dat het een oorlog in Azië niet uit de weg ging. Integendeel, het conflict in Vietnam werd met beide handen aangegrepen om Amerika's oude idealen weer nieuw leven in te blazen.

De speelfilms van Oliver Stone

De filmtrilogie van Oliver Stone over de oorlog in Vietnam is een duidelijke illustratie van de manier waarop speelfilms de beeldvorming over en de verwerking van historische gebeurtenissen kunnen bepalen. Stone maakte achtereenvolgens *Platoon* (1986) over de jonge idealistische Amerikaanse soldaat Chris, die zijn onschuld verliest in de jungles van Vietnam, *Born on the Fourth of July* (1989) over een verlamde Vietnam veteraan die zijn draai probeert te vinden in de Amerikaanse maatschappij en *Heaven and Earth* (1994) waarin het verhaal van een jonge, Vietnamese vrouw tijdens en na de oorlog centraal staat. Alledrie de films laten zien dat Stone veelvuldig teruggrijpt op Amerikaanse mythen om zijn boodschap over te brengen en te versterken.

Platoon

Alle elementen van de Amerikaanse 'Frontiermythe' zijn uit *Platoon* te halen, mits we deze mythe op het persoonlijke leven van Chris betrekking laten hebben. Het beginstadium van onschuld en onwetendheid als Chris in Vietnam uit de helikopter stapt, vervolgens de vastberadenheid, het doorzettings- en aanpassingsvermogen en de fysieke kracht waarmee Chris de vele beproevingen doorstaat. Beproevingen die overigens niet enkel door de oorlog veroorzaakt worden, maar in bijna gelijke mate door de onherbergzame Vietnamese jungle, de regen, de muskieten, slangen en het klimaat waar hitte en regen het leven van de Amerikaanse soldaten letterlijk tot een hel maken. En tenslotte de zo verlangde verlossing, direct in de vorm van de helikopter die Chris terug naar Amerika zal brengen en indirect in de vorm van het besef een sterker mens te zijn.

In de oude 'Frontier' verhalen werd het veroveren van een stuk eigen grond en het opbouwen van een bestaan in het getemde westen als beloning voor en verlossing van alle ontberingen beschouwd. In *Platoon* heeft deze uiteindelijke beloning een veel meer psychologisch karakter. Chris heeft de beproevingen van de Vietnamoorlog doorstaan en van zijn ervaringen

geleerd. Daarnaast weet hij uit alle negatieve ervaringen de positiviteit te vinden “to build again...to teach to others what we know and to try with what's left of our lives to find a goodness and meaning to this life”.¹¹

In *Platoon* wordt duidelijk de nadruk gelegd op de kracht van het individu binnen een gemeenschap, op het vertrouwen in eigen kunnen en op doorzettingsvermogen. Het voortdurende spanningsveld tussen individualisme en de groep, tussen eigen intuïtie en een opgelegde wil, dat in het filmverhaal van *Platoon* terug te vinden is, roept ook duidelijk associaties op met de oude ‘Frontier’ verhalen. Stone maakt in *Platoon* duidelijk gebruik van een typisch Amerikaanse mythe om zijn boodschap met meer kracht en op effectievere wijze in het geheugen van zijn publiek te verankeren. Hetzelfde is het geval met het Amerikaanse idee van ‘Manifest Destiny’.

Het oude idee van een speciale missie van Amerika in de rest van de wereld, het idee dat ten grondslag lag aan de inmenging in het Vietnam conflict - het bestrijden van het communisme om de veiligheid van alle volken over de wereld te kunnen waarborgen - kreeg een flinke klap toegediend in de jungles van Vietnam. Na deze desastreuze interventie begonnen de Amerikanen serieus te twijfelen aan de rol die Amerika in de wereld moest innemen. De rest van de wereld zat duidelijk niet met open armen te wachten op Amerikaanse bemoeienis en alle opofferingen in Vietnam leken voor niets te zijn geweest. Het ‘Manifest Destiny’ idee, waar tot de Vietnamoorlog bijna iedere Amerikaan zich tot op zekere hoogte in kon vinden, bleek niet meer zo vanzelfsprekend. De roep om terugkeer naar een Amerikaanse politiek van isolationisme nam toe.

Stone draait er in *Platoon* niet om heen: het idee van een ‘Manifest Destiny’ van Amerika is, tenminste in haar oorspronkelijke betekenis, in de Vietnamoorlog de vernieling in geholpen. De praktijk bleek mijlenver van de theorie af te liggen. Naarmate de strijd grimmiger werd, verdween het idealisme naar de achtergrond en werd het voor de Amerikaanse soldaten puur een strijd om te overleven. Na de Vietnamoorlog bleef men zitten met een gevoel dat alle opofferingen voor niets waren geweest. Het oude idee van ‘Manifest Destiny’ werd de rug toegekeerd om plaats te maken voor een isolationistische politiek en een focus op de problemen van de eigen samenleving. De terugkerende veteranen en de rest van de Amerikaanse burgers hadden de plicht om alsnog wat van de oorlog te maken door zich op de eigen samenleving te richten. De lange weg naar herstel van aanzien van Amerika, zowel in eigen land als in de rest van de wereld, was

¹¹ Script *Platoon*, regel 5986-5989.

begonnen. Pas als deze weg was afgelegd zou Amerika weer een belangrijke rol in de wereldpolitiek kunnen spelen.

Stone verwijst het oude 'Manifest Destiny' idee niet zonder meer naar de prullenbak. Hij zorgt in *Platoon* voor een herdefiniëring van dit begrip, voor een nieuwe missie voor het hele Amerikaanse volk. Stone vormt de nationale missie van Amerika, die voortkwam uit het oude idee van 'Manifest Destiny', om tot een sterk persoonlijke missie. Stone liet zien dat er wel degelijk iets positiefs uit de oorlog voortgekomen was en daarmee moest Amerika nu verder. De nieuwe missie van Amerika was veel kleinschaliger en richtte zich in de eerste plaats op de binnenlandse politiek en op de eigen samenleving. De concrete inhoud van deze nieuwe persoonlijke en binnenlandse missie blijft in *Platoon* vooralsnog vaag en werd pas in het tweede deel van Stone's trilogie verder uitgewerkt.

Born on the Fourth of July

Bij de analyse van *Platoon* werd al geconstateerd dat de Vietnamoorlog de aanleiding vormde voor een serieuze overdenking van de Amerikaanse idealen. Er brak een tijd van overpeinzing aan, Amerikanen probeerden uit alle macht een nieuwe missie te construeren en hierbij richtten ze zich op de Amerikaanse samenleving en de binnenlandse politiek. *Born on the Fourth of July* kan geplaatst worden binnen deze behoefte om, na de deceptie van de Vietnamoorlog, een nieuwe binnenlandse missie te creëren. Waar bij *Platoon* de nieuwe missie nog vaag bleef, krijgt hij in *Born on the Fourth of July* inhoud. Ook bij deze film is een transformatie van het idee van 'Manifest Destiny' te zien, ook hier staat het leven van de hoofdpersoon symbool voor deze verandering en ook hier zijn bij die persoonlijke verandering duidelijk elementen van de Amerikaanse 'Frontiermythe' terug te vinden.

Hoofdpersoon Kovic gaat met vastberadenheid en in volle overtuiging van de juistheid van de Amerikaanse interventie op weg naar Vietnam. De sequentie van Kovic in Vietnam beslaat slechts 16,5 minuten, wat al aangeeft dat het Stone in deze film niet zozeer om de Vietnam ervaring op zich te doen is. In *Platoon* is hij daar al uitgebreid op ingegaan. In *Born on the Fourth of July* dient de Vietnam sequentie primair als beproeving voor de jonge Kovic. De Vietnamoorlog op zich wordt niet uitgelicht, enkel de scène waarin Kovic per ongeluk een van zijn eigen mensen doodschiet. Slechts die factoren die direct een stempel drukken op het verdere leven van Kovic komen in het gedeelte dat zich afspeelt in

Vietnam aan bod. De Vietnamoorlog wordt door Stone gereduceerd tot een gebeurtenis die er verantwoordelijk voor is geweest dat Kovic zijn idealen en alles waar hij in geloofde kwijt raakte en wanhopig op zoek moest naar nieuwe idealen, naar een nieuwe levensmissie.

Waar de missie van Chris in *Platoon* nog vaag en onuitgewerkt blijft, is de missie van Kovic in *Born on the Fourth of July* veel concreter. Bovendien heeft Kovic's nieuwe missie een duidelijk politiek karakter, gericht op het verbeteren van de situatie in Amerika zelf. De Vietnamoorlog moet per direct stopgezet worden, waarbij Kovic wijst op de trotse traditie van de Vietnamezen, die al jaren strijden voor hun onafhankelijkheid. Amerika moet zich maar eens op de eigen samenleving richten om daar het vele onrecht in de vorm van armoede, rassendiscriminatie, slechte huisvesting enzovoorts te bestrijden.

Het idee van een speciale missie van Amerika heeft niet langer betrekking op een missie van Amerika in de rest van de wereld, maar het verwijst naar een missie van Amerikaanse politici en iedere Amerikaan afzonderlijk, om in eigen land de Amerikaanse idealen van vrijheid en gelijkheid te realiseren. Daarnaast wil Kovic Amerika en de rest van de wereld laten weten dat wat er in Vietnam gebeurd is, niet zomaar in de doofpot gestopt kan worden. Duizenden Amerikaanse mannen hebben in de jungles van Vietnam geleden voor Amerikaanse idealen, hun vaderland en president en zij verdienen nu eindelijk het respect dat hen toekomt.

De manier waarop Kovic moet vechten voor dit respect, het extreme doorzettingsvermogen dat hij hierbij aan de dag legt en dat terug te voeren is op zijn jeugd en opvoeding, en tenslotte de lange strijd die Kovic moet leveren voor waardering, roepen duidelijk herinneringen op aan de oude Frontiermythe. Net als in *Platoon* zijn alle elementen van deze oude mythe terug te vinden in de ontwikkeling van de hoofdpersoon. De uiteindelijke verlossing vindt plaats als Kovic, een paar jaar later, op de Democratische conventie eindelijk de waardering krijgt waarvoor hij al die tijd heeft gevochten.

Born on the Fourth of July maakte, net als *Platoon*, heel wat los in Amerika. Ondanks de vele punten van kritiek, waren met namen de Vietnam veteranen laaiend enthousiast. Velen onder hen hebben aangegeven dat ze in hun verwerkingsproces veel aan de film hebben gehad. Ze konden destijds, mede dankzij deze film, eindelijk beginnen met de afronding van hun Vietnam verleden.

Born on the Fourth of July is duidelijk van invloed geweest op het spanningsveld tussen 'popular memory' en 'official history'. Filmhistoricus

Sturken wijst er op dat overlevenden van traumatische ervaringen het gevoel hebben dat hun persoonlijke herinneringen constant opnieuw gevormd worden. Na verloop van tijd slagen zij er bijna niet meer in om hun eigen herinneringen te onderscheiden van die van anderen.¹² Voor Vietnam veteranen gaat deze constatering ook op. De herinnering aan Vietnam wordt voor een belangrijk deel bepaald door de beeldvorming die erover heeft plaatsgevonden in de media en in speelfilms in het bijzonder. Steeds vaker gaan representaties van de Vietnamoorlog de ware gebeurtenissen vervangen. Oliver Stone's *Born on the Fourth of July* heeft hieraan bijgedragen. Veel veteranen zien het verhaal van Kovic nu als hét verhaal van Vietnam. Dit is een gevaarlijke ontwikkeling, temeer daar veel representaties van de Vietnamoorlog niet bepaald een historisch verantwoord beeld geven. De 'ware' Vietnamoorlog gaat verloren en vaak kortzichtige en egocentrische representaties nemen haar plaats in. Sturken trekt dan ook de conclusie dat *'popular Hollywood films have come to represent the 'authentic' story of the history of the late twentieth century'*.¹³ Een terechte constatering, waarvan de implicaties echter nog te vaak onderschat worden.

Heaven and Earth

In 1994 kwam de film *Heaven and Earth* van Oliver Stone uit. Dit was het derde en laatste deel van zijn Vietnam trilogie. Waar in *Platoon* en *Born on the Fourth of July* sterk de nadruk lag op de gevolgen van de Vietnamoorlog voor Amerika, is *Heaven and Earth* veel meer gericht op het in beeld brengen van de gevolgen van diezelfde oorlog voor de Vietnamese bevolking.

De speciale missie van Amerika, waarvoor jonge Amerikanen bereid waren te sterven, bracht enkel onrust en verderf voor het vreedzame Vietnamese volk. Alleen door de Amerikaanse interventie te beschouwen als een van de vele obstakels op weg naar vrijheid en onafhankelijkheid en door vast te houden aan de eigen idealen en normen en waarden, konden de Vietnamezen deze wrede aantasting van hun bestaan incasseren, en een plaats geven.

Stone pleit er in *Heaven and Earth*, net als in de twee vorige films, voor om het oude, collectieve 'Manifest Destiny' idee van de Amerikaanse

¹² M. Sturken, 'Re-enactment, fantasy and the paranoia of history: Oliver Stone's docudrama's' in: *History and Theory* 36 (1997), 64 e.v.

¹³ Sturken, 'Re-enactment, fantasy and the paranoia of history', 64 e.v.

politieke agenda te schrappen. Het is tijd dat Amerikanen onder ogen zien wat voor leed dit idee veroorzaakt heeft, zowel voor de eigen mensen (zoals *Platoon* en *Born on the Fourth of July* lieten zien) als voor de Vietnamezen (zoals *Heaven and Earth* laat zien). Stone verdiept zich in *Heaven and Earth* in de lange geschiedenis van het verzet van de Vietnamezen, in hun culturele normen en waarden en in bijzonder de Boeddhistische religie om aan te tonen dat de Amerikaanse inmenging in de Vietnamoorlog egocentrisch is geweest. Wie is Amerika om een dergelijk prachtig land, diepgewortelde tradities en religieuze normen en waarden ten gronde te richten. Juist Amerika, zelf ook een vrijgevochten kolonie, zou toch begrip moeten hebben voor de behoefte van de Vietnamezen om nu eindelijk eens een eigen onafhankelijk en vrij Vietnam te hebben, zonder bemoeienis en inmenging van buitenaf.

Stone is er in *Heaven and Earth* op uit Amerikanen bewust te laten worden van hun eigen tekortkomingen en roept ze op open te staan voor andere culturen. Bovendien wijst hij op het gevaar van ideeën als 'Manifest Destiny', omdat deze getuigen van een enorm egocentrisme en enkel tot verderf hebben geleid. Amerikanen moeten de hand in eigen boezem steken en zich serieus afvragen welke Amerikaanse idealen zo goed zijn dat ze aan een ander volk opgelegd mogen worden. De tijd van de Amerikaanse pioniers, die net als de Vietnamezen nog een waren met hun natuurlijke omgeving, is definitief voorbij en wat er voor in de plaats is gekomen (de Amerikaanse consumptiecultuur, materialisme en onverschilligheid) stemt Stone niet bepaald.

Al deze Amerikaanse tekortkomingen worden in *Heaven and Earth* afgezet tegen de wijsheden die de Boeddhistische leer verkondigt en die de Vietnamezen generatie na generatie aan elkaar doorgeven. De scènes over de Vietnamese cultuur en Boeddhistische religie stralen een sereen gevoel van wijsheid uit. Stone lijkt er van overtuigd te zijn dat hier de echte waarheden in het leven verkondigd worden en dat Amerika, met haar egocentrische cultuur vol oppervlakkigheden nog wat kan leren van de Vietnamezen. Amerikanen hebben het contact met het wezenlijke verloren en zouden kritisch naar zichzelf moeten kijken alvorens egocentrische missies in de rest van de wereld te gaan voeren.

Het idee van een collectieve 'Manifest Destiny' wordt door Stone gezien als een van de vele slechte acties van Amerika die voortkomen uit egocentrisme en culturele kortzichtigheid. Amerika heeft in Vietnam alleen maar leed veroorzaakt, zowel voor de Amerikanen zelf als voor de Vietnamese bevolking. In *Heaven and Earth* formuleert Stone niet direct een

concrete nieuwe missie ter vervanging van het oude collectieve 'Manifest Destiny' idee, maar roept hij op tot zelfreflectie en een zelfkritische houding van Amerika.

Het is niet vreemd dat *Heaven and Earth* heel slecht werd ontvangen in Amerika. Allereerst was er sprake van een zekere Vietnam moeheid in die jaren en daarnaast is zelfkritiek nou niet bepaald iets dat het (Amerikaanse) publiek zoekt in de bioscoop. Bovendien bood *Heaven and Earth* de Amerikanen niet de opbouw waar ze zo aan gewend waren geraakt. Geen jonge jongens, die door ontberingen volwassen worden en met een missie terugkeren naar hun thuisland. Geen veteranen die na een periode van doodzwijgen toch de erkenning krijgen waar ze zo naar verlangen. Het belangrijkste Amerikaanse personage Steve pleegt zelfmoord en is in alle opzichten een antiheld. Er was dus geen enkel filmpersonage in *Heaven and Earth* waarmee Amerikanen zich graag identificeerden.

Conclusie

De Vietnamtrilogie van Oliver Stone is een perfecte illustratie van het teruggrijpen op Amerikaanse mythische voorstellingen om aan de tragische oorlog in Vietnam toch nog zin en betekenis te kunnen geven. Hiervoor werd het oude idee van een collectieve 'Manifest Destiny' van Amerika, de speciale missie die Amerika zou hebben om vrijheid, gelijkheid en onafhankelijkheid in de wereld te verwezenlijken en veilig te stellen, omgevormd tot een nieuwe missie.

In *Platoon* (1986) blijft de precieze inhoud van deze nieuwe missie nog vaag en impliciet. In dit eerste deel van Stone's trilogie ligt de nadruk sterk op het ondergraven van het oude 'Manifest Destiny' idee en de manier waarop dit proces plaatsvindt, staat centraal. De wijze waarop hoofdpersoon Chris Taylor van naïviteit en onschuld via opofferingen en beproevingen tot inkeer komt en als een wijzer mens terugkeert naar Amerika, vertoont sterke overeenkomsten met de vroegere Frontierv verhalen.

In *Born on the Fourth of July* (1989) wordt eveneens duidelijk teruggeregpen op elementen uit de oude Frontiermythe, zoals doorzettingsvermogen, vastberadenheid en het streven naar succes. Daarnaast vindt in *Born on the Fourth of July*, net als in *Platoon*, het ondergraven van de oude, collectieve 'Manifest Destiny' idee plaats. Hoofdpersoon Kovic formuleert een veel persoonlijkere missie die zich

richt op de binnenlandse politiek van Amerika en dus op de eigen samenleving. Deze nieuwe missie heeft een duidelijk politiek karakter en is er op gericht de misstanden in de Amerikaanse samenleving, zoals rassendiscriminatie, slechte huisvesting en armoede tot een prioriteit te verheffen. De nieuwe missie die in *Platoon* alleen aangekondigd werd, krijgt in *Born on the Fourth of July* een concrete inhoud.

De tendens van verinnerlijking en van zelfreflectie die in *Born on the Fourth of July* al voorzichtig ingezet werd, is in *Heaven and Earth* (1994) tot in het extreme doorgevoerd. In dit laatste deel van Stone's Vietnam trilogie wordt de oude collectieve idee van 'Manifest Destiny' niet alleen ondergraven, maar wordt uitgebreid ingegaan op al het leed dat vanuit dit mythische idee in Vietnam veroorzaakt is. Stone is in dit laatste deel van zijn trilogie veel minder uit op het formuleren van een concrete nieuwe missie voor Amerika. Als we al van een nieuwe missie willen spreken, dan is dat in deze laatste film vooral in de vorm van een aanzet tot zelfreflectie en overpeinzing.

Niet alleen in de trilogie van Stone wordt de ware Vietnamoorlog met al haar politieke en militaire complexheden van haar historische context ontdaan. Er is een algemene tendens te bespeuren dat visuele representaties de plaats van feitelijkheden in gaan nemen. Er wordt zowel bewust als onbewust getracht ware gebeurtenissen te vervangen door televisie- en filmversies. Het fictieve Vietnam heeft het officiële Vietnam naar de achtergrond verschoven en er worden mythische representaties van het conflict gecreëerd om de door Amerika geleden pijn te verzachten.

De klap die door de Vietnamoorlog was aangebracht, vroeg om verwerking en moest eerst een plek krijgen binnen het Amerikaanse referentiekader alvorens het onder Amerikanen zo geliefde idee van 'Manifest Destiny' weer mythische proporties aan kon nemen. Vanaf de conflicten in het Midden Oosten in de jaren tachtig en heel duidelijk op dit moment, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, met de strijd van president Bush tegen het terrorisme, wordt het oorspronkelijke idee van een 'Manifest Destiny' van Amerika echter weer volop uit de kast gehaald. Opnieuw in de oorspronkelijke betekenis van een idealistische missie om vrijheid, gelijkheid en democratie veilig te stellen en opnieuw een missie die zich uitstrekt over de hele wereld als dat nodig zou zijn.